

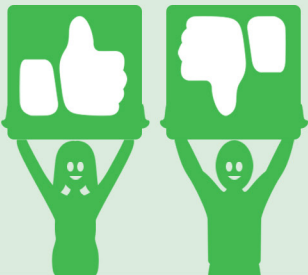
# 2020 FILI FAKAHĀLOTO KENAPISI NZ

## Ngaahi fehu'i 'oku fa'a toutou 'eke

1

### KO E HĀ 'A E FILI FAKAHĀLOTO?

Ko e fili ki ha tali 'o ha fehu'i kuo 'osi 'omai pau 'a hono tali. 'Oku anga maheni 'aki ko 'ete tali 'IO pe 'IKAI.



2

### 'OKU ANGA-FĒFĒ 'A HONO FAKAHOKO 'O E FOUNGA FILI FAKAHĀLOTO?

Ko e fili fakahāloto 'oku malava ke ngāue'aki 'a e founga 'e ua. Ko e founga 'e taha, ko e ha'i-ki he-ola (binding); 'a ia ko hono 'uhinga', kuo pau ke fai pau fakalao 'a e puleanga' ki he ola 'e ma'u mei he fili fakahāloto. Ko e founga leva 'e taha', 'oku malava pē ke 'ikai-ke-ha'i-ki he-ola (non-binding) 'a e fili fakahāloto, 'a ia 'oku 'uhinga, 'oku 'ikai fiema'u 'a e pule'anga ke nau fai pau ki he ola 'o e fili fakahāloto.

3

### 'OKU ANGA-FĒFĒ HA'AKU KAU KI HE FILI FAKAHĀLOTO?

Kapau kuo ke 'osi lesisita ke kau he fili', 'oku lava ke ke fili he fili fakahāloto. Te ke ma'u 'a e ngaahi fakamatala fekau'aki mo e fili' 'i he meili pea te ke lava 'o kau ki he fili 'i he 'aho 'oku fakahoko ai e fili', pe ko ho'o kau 'i he fili kimu'a he 'aho totonu 'o e fili.



### FOUNGA 'O E FILI FAKAHĀLOTO

'I he 2020 ko e fili fakahāloto ki he kenapisi 'oku fakahoko pē ia he 'aho tatau 'oku fai ai 'a e fili falealea (ki he MP pea mo e fili paati), 'oku 'uhinga leva ia, te ke lava 'o fakahoko 'a e ongo fili' ni 'i he 'aho tatau pē. 'I he'ene pehē, te ke lava 'o fakahoko 'a e fili' ni 'o kapau 'oku ke 'i tu'apule'anga, fili he 'aho 'e fakahoko ai 'a e fili', pe ko ho'o kau ki he fili tōmu'a mei he 'aho Tokonaki 3 'o 'Okatopa.

Ko e lesisita ke kau ki he fili, pe ko ha fiema'u ha toe fakamatala ki he anga 'o e fili, kātaki 'o vakai ki he [www.vote.nz](http://www.vote.nz).

## FILI FAKAHĀLOTO KENAPISI NZ 2020

### KO E HĀ 'A E FEHU'I 'O E FILI FAKAHĀLOTO?

'Oku ke pou pou'i 'a hono fakalao'i 'o e Kenapisi pea mo e lao fakaangaanga ki hono pule'i?

Te ke lava 'o fili:



Ko e fehu'i' ni 'oku fatu mei he lao fakaangaanga kuo fokotu'u', 'a ia 'oku anga pehe ni, 'oku fiema'u ke mahino'i 'e he ke kau fili' 'a e me'a 'oku nau fili ki ai', kae malava ke nau fakahoko ha fili fakapotopoto. Ko e ngaahi fakamatala lahi fekau'aki pea mo e lao fakaangaanga' ni 'oku ma'u ia he [www.referendums.govt.nz/cannabis/summary.html](http://www.referendums.govt.nz/cannabis/summary.html)

### HA'I-KI HE-OLA VS 'IKAI-HA'I KI HE-OLA

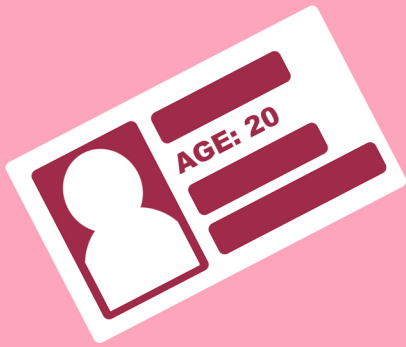
Ko e fili fakahāloto kenapisi 'oku 'ikai- ha'i ki he-ola. Ko e natula 'o ha fili fakahāloto 'oku'ikai-ha'i-ki he-ola 'oku anga pehēni, neongo ho'o fili 'IO, 'e 'ikai fakahoko leva he taimi pē ko ia' 'a e lao fakaangaanga kuo fokotu'u.



Ko e lao fakaangaanga ko eni' 'e kei tipeiti'i mo alea'i pē 'i falealea, pea 'e kei 'i ai 'a e faingamālie ko e toe fakafoki mai ki he kakai' ke 'omai ha'anau lau fekau'aki mo e lao fakaangaanga' ni.

# KO E HĀ 'A E ME'A 'OKU FAKAKAU 'I HE LAO FAKAANGAANGA' NI?

## KO HONO FOKOTU'U 'O E KENAPISI KE FAKALAO'I PEA MO HONO PULE'I KE HOKO KO E LAO FAKAANGAANGA 'OKU ANGA PEHE NI:



Kuo pau ke ta'u 20 pe lahi hake 'a e tokotaha te ne fakatau pe ngāue'aki 'a e kenapisi.



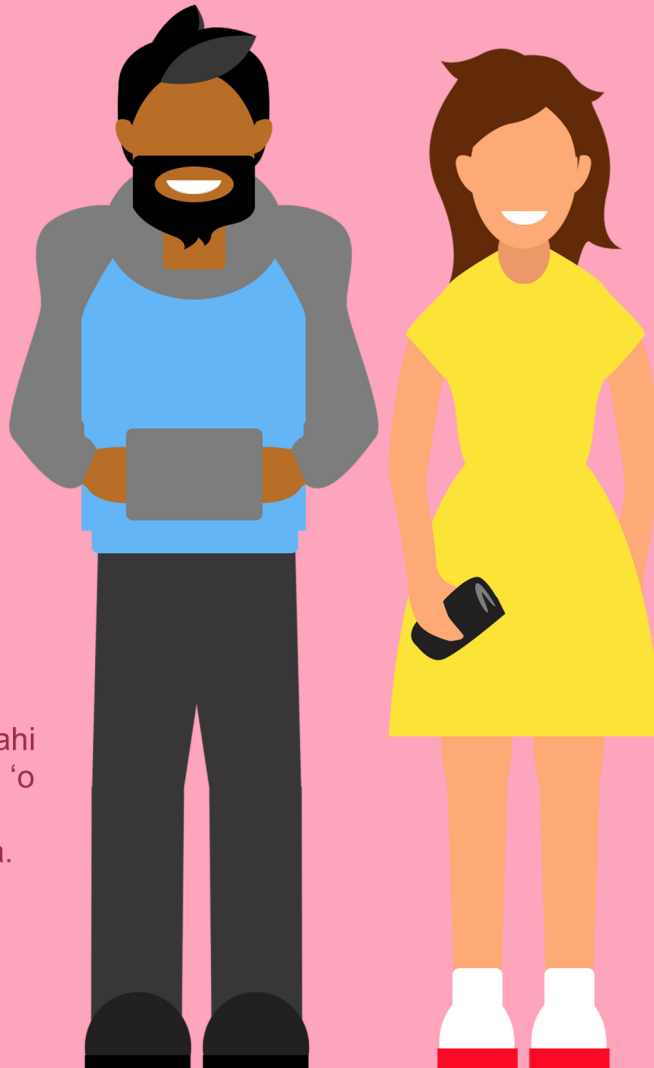
'Oku malava ke fakalao pē 'a hono faka'aonga'i 'o e kenapisi 'i he ngaahi 'api nofo'anga faka-tautaha pe ko e ngaahi feitu'u kuo 'osi laiseni ke faka'aonga'i ai.



Kenapisi tō he ngaahi 'api nofo'anga – ko e fu'u 'akau 'e ua ki he tokotaha ta'u fakalao; lahi taha ki ha 'api nofo'anga ko e fu'u 'akau 'e 4.



Ko e kalami pē 'e 14 'a e lahi taha 'e lava 'e ha tokotaha 'o fakatau mo tauhi 'i ha fa'ahinga taimi pē 'e taha.

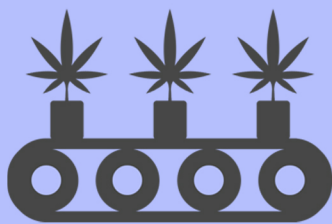


Vahevahe fakatokolahi – 'oku tali ke vahevahe 'e ha toko ua 'oku laka hake hona ta'u motu'a' he 20 ka kuo pau ke 'ikai kau ai ha fakafetongi pa'anga.

# FAKANGATANGATA 'O E KENAPISI HE NGAAHI FEITU'U FAKAMĀKETI



Kuo pau pē ke 'i ai 'a e faikehekehe 'i he lahi fakakātoa 'o e kenapisi kuo faka'atā 'i he māketi 'o Nu'usila'.



'E kehekehe pē 'a e laiseni ki hono ngaahi, fakatau pea mo e ngaahi fale 'oku lava ke faka'aonga'i ai 'a e kenapisi.



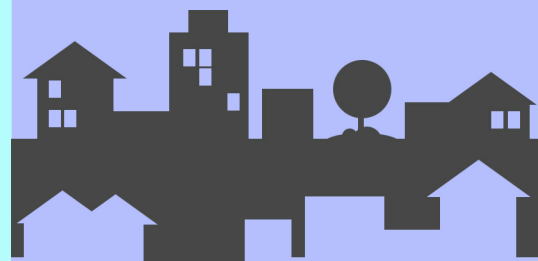
Ko e koloa kenapisi 'oku 'ikai lava ke fakatau atu mei he ngaahi falekoloa 'oku nau toe fakatau atu 'a e tapaka' pe kava mālohi'.



Ko e ngaahi fakangatanga 'i hono fakamāketi'i mo hono tu'uaki – kau heni 'a e kofukofu 'oku fakatau atu 'aki ke 'oua 'e toe tohi ai ha me'a, fakasi'isi'i mo hono ngaahi fakatātā tu'uaki, pea 'ikai tali ke fai hano siponisā.

# 20%

'Oku 'ikai malava 'e ha toko taha 'oku ne fakatau atu 'a e kenapisi' ke toe laka hake he pēseti 'e 20 'a e koloa 'oku ne ngaahi ke fakatau', mei he pēseti fakalukufua 'o e fonua 'oku nau fakatau atu 'a e kenapisi.



Ko e konga 'o hono ngaahi 'o e kenapisi 'e vahevahe ia 'i he founa 'oku potupotu tatau pea mo kaunga totonu mo lelei ma'ae kau Māori pea pehē ki he ngaahi 'ēlia 'oku masivesiva ange ke nau kau mai ki ai.



Ko e mahu'inga 'e fakatau atu 'aki 'a e kenapisi kuo 'osi tānaki ki ai 'a e tukuhau fakafetau'aki GST pea mo e levi. Ko e levi 'e tokoni lahi ia ki he ngaahi faito'o fakanonga pea mo e ngaahi polokalama ako.

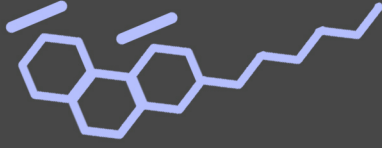


Ngaahi fiema'u ki he fekau ki he mo'ui lelei 'a e kakai ke faka'asi he ngaahi fale 'oku fakatau atu ai, pea mo hono koloa.



Ko e kakai kuo 'osi ma'u pea halaia 'i he fakamaau'anga ki hono ngāue'aki 'o e kenapisi, 'e 'ikai ke fakata'e'aonga'i ai ha'anau feinga ke ma'u laiseni ke ngaahi 'a e kenapisi.

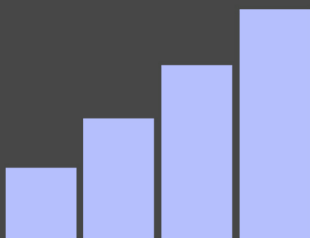
# FAKANGATANGATA 'O HONO NGAOHI 'O E KENAPISI



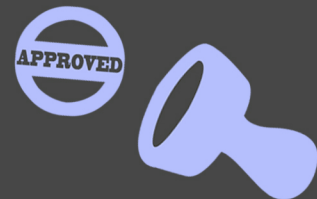
Levolo fakangatangata 'o e THC (psychoactive compound) 'i hono tō mo fakatau 'o e kenapisi.



Kenapisi – hu'avai inu, huhu pe tānaki ki he tapaka pe kavamālohi 'oku tapu.

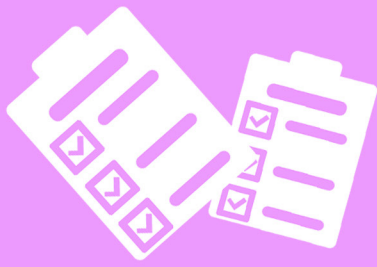


Ko e 'uluaki koloa 'oku fakalao 'oku kau pē ki ai 'a hono fakamōmoa pe ko e lau'iakau mata, fu'u 'akau, pea mo hono tenga. Ko e hono fakakau mai 'a e koloa 'oku malava ke kai 'e toki fai ha sio ki ai 'amui ange.



'E 'i ai pē 'a e faikehekehe lahi he fika fakakātoa 'o e kenapisi 'oku ngaohi' pea mo e taumu'a ke fakasi'isi'i 'a hono faka'aonga'i pea ke ne tohoaki'i 'a e kakai 'oku nau ngāue'aki ke fakamama'o mei hono fakatau fakafūfū.

# FAKAFEFKA'I 'O E LAO



Ko e Ma'umafai Fakalotofonua ki he Kenapisi 'oku nau fai tu'utu'uni ki he laiseni 'o e kenapisi, tokanga'i fakalukufua 'a hono fakamāketi'i fakalotofonua 'o e kenapisi pea mo hono fakahoko 'o e līpooti fakalalakaka ki he pule'anga.



'Oku taumu'a 'a hono fakamo'ua'i pe ko e taimi ngāue pōpula ki hono faka'ai'ai 'a hono ngāue'aki 'a e ngaahi feitu'u totonu ki hono fakamāketi 'o fakatou tatau ki he kau fakatau atu mo hono fakatau mai 'o e koloa kenapisi.



'E lava ke 'ikai tātikite ha taha 'oku **si'i hifo hono ta'u motua he 20** 'i hano ma'u kapau te ne tali ke faito'o pe kau ki he polokalama ako.



Ki ha fakafetau'aki ta'e fakalao, 'e malava pē ke a'u ki he \$100,000 ke totongi 'e ha pisinisi pe ko e moua ngāue popula ta'u 'e ua ki ha toko taha.



Ki hano fakatau ta'e fakalao ki he kakai **si'i hifo honau ta'u motu'a he 20**, 'e malava ke a'u ki he mo'ua \$150,000 ke totongi 'e ha pisinisi, pea ko e mo'ua ngāue pōpula ta'u 'e fā kiate kinautolu fakataautaha.



Ko e tikite ki hano ngāue'aki fakafotuitui 'oku si'i hifo ia, e.g. \$500 ki hono tauhi 'o lahi hake he fakangatangata fakalao, 'a ia ko e 14g, faka'aonga'i 'o e kenapisi he ngaahi feitu'u fakapule'anga pe ko ha tauhi 'e ha taha tau si'i.

# KO E HĀ E ME'A 'E HOKO KI HO KOMIUNITĪ 'I HO'O TALI 'IO / 'IKAI?



Ko e fili **'IO** 'oku hanga 'e ia 'o ave 'a e fo'i lao fakaangaanga ko eni ki he komiti fili' ke nau ngāue ki ai pea 'e hoko atu 'a e lao fakaangaanga ki hono tipeiti'i mo alea'i 'i falealea.

Kapau 'e tali ke fakahoko, 'e hoko leva 'a hono fakatau mo hono ngāue'aki 'o e kenapisi ko e lao. Kaikehe, 'oku toe lahi pē mo e ngaahi lao ia mo e ngaahi fakataputapui kuo pau ke fokotu'u ke ngāue'aki he māketi kenapisi.



Ko e fili **'IKAI** ki he fili fakahāloto 'oku 'uhinga ia, 'e 'ikai ha liliu ki he lao kenapisi. 'I he'ene pehē, ko 'etau ngaahi fakangatangata ki he kenapisi 'e faitu'utu'uni 'a e ongo lao fakaangaanga ko eni, ko e Lao Ngāue kovi'aki 'o e Faito'okonatapu 1975 pea mo e Fakalelei ki he Lao Ngāuekovi'aki 'o e Faito'okonatapu 2019.

Ki he ngaahi komiunitī, ko hono fakalao'i 'e malava ke 'uhinga ia ki he ngaahi me'a kehekehe. Kiate kinautolu 'oku 'ova honau ta'u motu'a he 20, 'e malava heni ke nau ma'u faingofua 'a e ngaahi koloa kenapisi oku maluange mo fakalao ki he'enau ngaahi fiema'u. 'Oku 'i ai heni 'a e faingamālie kiate kinautolu ke nau hū fakalao ki he māketi kenapisi, kau ai mo kinautolu na'e osi 'i ai 'enau hia kimu'a ki hono tauhi 'o e kenapisi.

# KO E HĀ 'A E FOUNGA-TU'UTU'UNI FAITO'OKONATAPU?

Ko e Founga-tu'utu'uni Faito'okonatapu ko e founga ia 'oku ngāue'aki 'e ha fonua ki hono fakatau mo ngāue'aki 'a e faito'o 'i he sosaietī. Ko e founga-tu'utu'uni faito'okonatapu 'a Nu'usila 'oku fakataumu'a ki hono fakasi'isi'i 'a e palopalema faka-e-mo'ui mo faka-sōsiale 'oku kaunga ki he faito'o. Ko e founga-tu'utu'uni faito'okonatapu 'oku kau ki ai 'a e ngaahi lao mo e lao-tu'utu'uni, 'o fengāue'aki ke fakamu'amu'a 'a e lao, tu'uaki e mo'uilelei mo e ngaahi faito'o pe ko e tokoni 'oku fakahoko 'e ha kakai fakatautaha pe fakakulupu kiate kinautolu 'oku fu'u fiema'u ke tokoni'i, ka 'oku 'ikai ke tali 'e he fa'ahinga ko eni ke tokoni'i kinautolu, pe 'oku 'ikai te nau malava 'iate kinautolu pē ke tokoni'i kinautolu. 'Oku hā kotoa atu eni 'i he Founga-tu'utu'uni Faito'okonatapu Fakafonua 2015-2020, fakataha mo e lao ki he kavamālohi, tapaka pea mo e faito'okonatapu.



## KO E HĀ 'OKU MAHU'INGAI 'A E LAO FAKALELEI FAITO'OKONATAPU?

'Oku mahu'inga 'a e Lao Fakalelei Faito'okonatapu he taimi 'oku 'i ai ha konga 'o e lao 'oku 'ikai ke fenāpasi pe poupu ki he komuniitī he mea 'oku totonu ke 'i ai. Hangē ko eni, ko e ngaahi lao faito'okonatapu 'oku malava 'e he kau polisi 'o puke ha taha 'oku ne ngāue'aki ha fa'ahinga naunau 'o fakataumu'a ki he hia fakatupu maumau 'o 'ikai tokoni ki he anga hono ngāue'aki 'e he kakai 'o e faito'okonatapu. Kaikehe, ko e ngaahi lao faito'okonatapu 'oku nau toe fakasi'isi'i pē ha maumau, hangē ko eni, fakasi'isi'i 'a hono ma'u ngofua 'o e faito'o, fakamālohi'i 'o e fakangatangata 'o e faka'uli konaa pea mo e ta'u fe'unga ki he fakatau kava mālohi. Ko hono tauhi hotau komiunitī ke malu, 'oku mahu'inga ke ngāue ke palanisi tatau mo longomo'ui 'a e lao faito'okonatapu pea mo poupu ki he mo'uilelei pea mo e sevesi ma'ae kakai.



**KE MA'U HA FAKAMATALA TOE LAHI ANGE**

[www.vote.nz](http://www.vote.nz)

[www.referendums.govt.nz/cannabis/summary.html](http://www.referendums.govt.nz/cannabis/summary.html)

[www.facebook.com/cayadauckland](http://www.facebook.com/cayadauckland)

